

Una exposició de prehistòria a Salt

per Pere Canton

Situació i Descripció

El terme municipal de Salt ocupa una petita extensió de terreny de 6,41 Km², situat en l'extrem centre - oest de la comarca del Gironès i a tocar pel sud-est de la ciutat de Girona . Els seus límits són pel nord amb Sant Gregori; a l'est amb Santa Eugènia de Ter , Girona i Palau Sacosta, al sud Vilablareix; i per l'oest Bescanó. Ocupa una de les planes al·luvials quaternàries més bones i generoses de la comarca, al marge septentrional de la depressió de la Selva; esta a 83,7 metres sobre el nivell del mar, i no presenta cap tipus d'elevació, aquestes cal cercar-les a l'oest en els termes de Vilablareix (Sant Roc, 195 metres) i Bescanó (Puig de Rigau, 212 metres) , que són els darrers contraforts de les Guillaries, les quals formen una esplèndida talaia per albirar tot el pla de Girona.

La xarxa hidrogràfica d'aquest paratge la configura bàsicament el riu Ter, determinant alhora el paisatge natural i el desenvolupament urbà de la vila , que travessa el municipi d'oest a est, i estableix el límit nord; cal dir que és l'accident més remarcable de la geografia local, però a més a més hi ha els desguassos naturals dels turons de l'oest que formen la riera i els torrents de la Maçana, el Marrocs i el Rera Mus, que aboquen les seves aigües al riu. Tanmateix assenyalem que tot el pla es comporta com un gran aquífer lliure i és permeable per porositat entre 5 i 8 metres; les formacions pliocèniques de sota l'al·luvial també tenen nivells aquífers de 20 i 25 metres, la qual cosa suposa una doble riquesa en aigües. El paisatge natural més destacat són les Deveses, un espai ampli entre el riu i la sèquia Monar, un indret poblat per plantacions o arbredes de pollancre i platans, complementat per sotabosc de ribera.

Història

El nom de Salt apareix per primera vegada en un document custodiat a l'Arxiu-Biblioteca de Peralada, datat el 12 d'abril de l'any 823, en el qual es parla d'una peça de terra a la vila de Salt , "in territorio gerundense in villa qui dicitur Salto". Hi ha un altre pergami de l'any 1.019, amb l'expressió "Sale alte". L'any 882 apareix documentada l'església de Sant Cugat, "la basilicam Sancti Cucuphatis in Salto", tot i que actualment no en resta cap testimoni

material, la construcció actual és de l'any 1635.

X. Alberch i J. Burch en el seu llibre Salt, de 1994, escriuen, "la manca de vestigis arqueològics i el desconeixement de documents anteriors al 823, fan que el passat més remot del poble resti encara per descobrir".

Durant l'Edat Mitjana el poble era un seguit de masos disseminats per tot el pla, que vivien de les feines derivades del conreu de la terra i de les activitats manufactureres; fins al segle XVI no es disposa d'un nucli urbà consolidat, es quan ja s'esmenta l'anomenat "carrer de la ferreria vella", que cal situar prop de la torre de Sant Dionis, a tocar el camí ral d'Amer.

Entre els edificis remarcables cal esmentar les masies amb torre de defensa, aixecades entre els segles XI i XVI, la ja mencionada torre de Sant Dionis coneguda com la Farga, el Sitjar, la torre Mirona i el mas Llorenç.

Prehistòria

Com ja hem esmentat la documentació existent arriba fins l'any 823, en temps de Lluís el Piadós emperador carolingi i, contràriament al que succeeix als pobles del rodal, a Salt fins ara no s'havien recuperat restes arqueològiques anteriors a aquesta data i semblava que aquesta dinàmica seria irreversible; potser cal esmentar alguna troballa casual i dispersa de bocins de terrissa romana difícils de catalogar i fora de context, que podrien provenir d'alguna de les vil·les romanes dels voltants del municipi (Montfullà, Vilablareix, Bell-lloc del Pla) i que haurien arribat aquí casualment. Tot es va capgirar quan l'any 2.004 es van fer importants moviments de terres al Pla de Salt, a la zona propera al conegut per la memòria oral com

Camí dels Carlins (carretera de Vilablareix), per instal·lar-hi el centre comercial Espai Gironès, en les piles de terres procedents d'una antiga terrassa del riu Ter, la T2 que forma també les planes de Girona, Sant Gregori i Sarrià entre d'altres, es va poder descobrir i recollir abundant quantitat de còdols tallats i ascles, que per la seva tecnologia i nivell estratigràfic es van poder homologar a finals del paleolític inferior, ara fa uns 300.000 anys, pertanyents al Mode Tecnològic 2 o Axelià.

El campament que de manera repetida ocuparen els preneandertals al Camí dels Carlins es situava proper a un corrent d'aigua, la riera Maçana, i des de allí es podia arribar a un ampli ventall d'ecosistemes naturals i de recursos geològics indispensables per a la subsistència de l'home.

El Plistocè mitjà a Salt

El pla de Salt es el resultat de l'aportació per part del riu Ter durant el Quaternari de diferents i nombrosos dipòsits fluvials, disposats en terrasses, formades per argiles, sorres i còdols i que arriben en alguns punts a 20 metres de profunditat. Així doncs aquest riu es converteix en l'element determinant de la configuració del pla i també es l'element central en el sistema hídric de la zona; aquest àmbit forma part de la vall mitjana del riu, un gran passadís natural que des de sempre ha facilitat la comunicació en direcció nord i accés cap al sud, la qual cosa va permetre a humans i animals traslladar-se a la recerca de nous territoris per aprofitar-ne els seus recursos.

La presència dels primers homínids que trepitjaren Salt, cal situar-la en l'interglacial Mindel-Riss; el clima llavors era més calorós que l'actual, i les pluges més generoses i

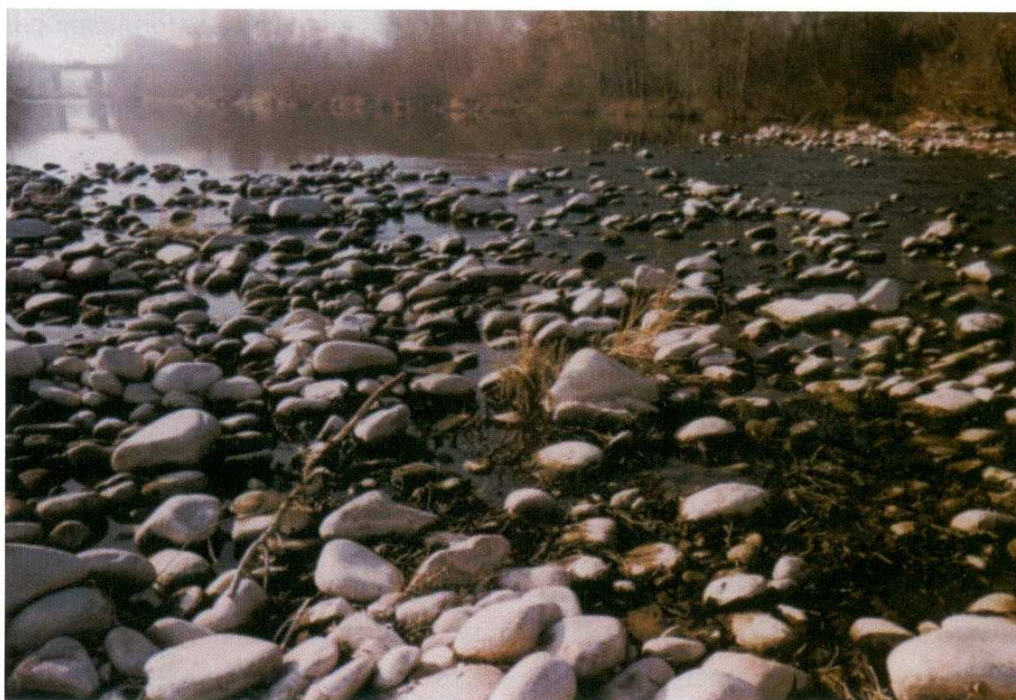
abundants, la coberta vegetal variada i diversa i espècies de grans mamífers de fauna càlida freqüentaven l'indret; el Ter els seus afluents i abundants aigualeixos foren els responsables de la gran varietat de recursos biòtics, totes aquestes disponibilitats favorables van atreure la presència dels homes i de les dones.

En aquest període una única espècie humana habitava Europa l'*Homo heidelbergensis*, i per tant fou aquesta la que va ocupar la vall mitjana del Ter durant milers d'anys, les restes lítiques abandonades en aquesta regió ho confirmem; potser el Puig d'en Roca (Girona) actues com a campament central i els jaciments del seu entorn serien freqüentats en diverses etapes dins de la mateixa època cultural.

L'evolució funciona seguint una lògica acumulativa, física i mental. Fa entre 350.000 i 450.000 anys apareixen simultàniament les principals característiques culturals que ens

defineixen com a humans; a partir d'aquest moment hi ha proves del domini del foc, de creació d'art, d'acumulació de cadàvers, d'aparició del llenguatge, d'ornaments per vestir, de producció de llances per caçar grans mamífers. Els *Heidelbergensis* eren tan alts com nosaltres i molt més corpulents, tenien els ossos més gruixuts, la dentadura més massiva i la musculatura més potent; però, culturalment, eren molt semblants a nosaltres.

Els indicis dels quals disposem ens assabenten que fa 300.000 anys, a tocar l'antic curs de la riera Maçana, en una petita elevació del terreny del Pla de Salt, resguardat de les aigües, lluny de les crescudes periòdiques del riu, a sobre dels sediments de la terrassa fluvial que va deixar el Ter al seu pas per aquestes terres, abans d'encaixar-se en el seu llit actual; si van establir temporalment un reduït grup d'individus molt primitius, el seu mitjà de subsistència era la recol·lecció i principalment

la cacera. Aquí aixecaren les seves cabanes a l'aire lliure, orientades a migdia, per aprofitar les hores de sol i a redós del vent del nord, i tallaren les seves eines en matèries primeres exclusivament locals; la contrada proporcionava allò més necessari per viure-hi durant un temps, i l'estada es repetiria diverses vegades.

Fou una gent habituada a viure en condicions extremes, tenien com a objectiu prioritari la recerca de menjar, i un profund domini del territori on es trobaven i també de les costums de les espècies d'animals que hi vivien. Eren temps en que l'home tenia emmagatzemats al cap tots els coneixements que posseïa, de la mateixa manera noció dels més elementals moviments del sol i les estrelles, que l'orientaven, dominava el medi, sabia de les virtuts de les plantes, creia en els vells per els seus coneixements que l'ajudaven a afrontar les vicissituds quotidianes.

Els turons de Sant Roc i Montfullà magnífics miradors que dominen alterosos la plana, foren utilitzats per seguir els moviments dels animals i preparar les batudes de caça; així doncs podem dir que aquesta àrea geogràfica oferia unes immillorables condicions estratègiques per la seva ocupació estructural, amb accés a altres relleus que proporcionaven diversos biòtops i proximitat a diferents sistemes hídrics; tanmateix per la seva situació geogràfica era zona natural de trànsit humà que travessava des del nord al sud, un camí que va permetre una circulació còmoda entre les planes de la Selva, a migdia i l'Empordà a tramuntana.

La funcionalitat del jaciment que hem anomenat Camí dels Carlins, seria similar als propers de Puig d' en Roca (III, IV i Exc.), Pla de Domeny, la Jueria i Can Rigau, en que sense ser un lloc de presència continuada respon a un centre referencial en la gestió dels

recursos en el territori del rodal; on els homínids portarien a terme les activitats bàsiques de grup i a partir del qual s'articularien zones perifèriques i secundàries on les activitats realitzades serien de menor importància i la seva ocupació encara seria menys destacada.

La indústria lítica

Aquells homes primitius eren considerablement intel·ligents i al Camí dels Carlins ens han deixat traces de la seva cultura, aquí quedaren els indicis dels instruments de pedra abandonats, juntament amb els residus de talla. Dels artefactes lítics s'ha dit que eren "instruments biològics" és a dir, que potenciaven o perllongaven la morfologia de l'individu; els preneandertals havien après dels seus avantpassats i després ho van trametre als seus descendents un fet capdal, el de picar una pedra contra una altra per produir una fulla afilada, el més important d'aquesta acció era la funció de la fulla, que no era altra que la de tallar carn, aleshores es va originar un canvi significatiu en la dieta.

Els homes i dones heidelbergensis van fer diverses estades temporals al Camí dels Carlins, el lloc ha proporcionat un registre lític de gran interès. Aquests utensilis confeccionats amb còdols del lloc, són el testimoni de l'inici de la intel·ligència operativa dels primers humans en aquest territori; unes eines que es van fer servir preferentment per esquarterar els animals caçats, però també per d'altres utilitats domèstiques, cosa que converteix aquest jaciment en un punt de referència pel coneixement del poblament humà durant el plistocè mitjà al nord-est peninsular.

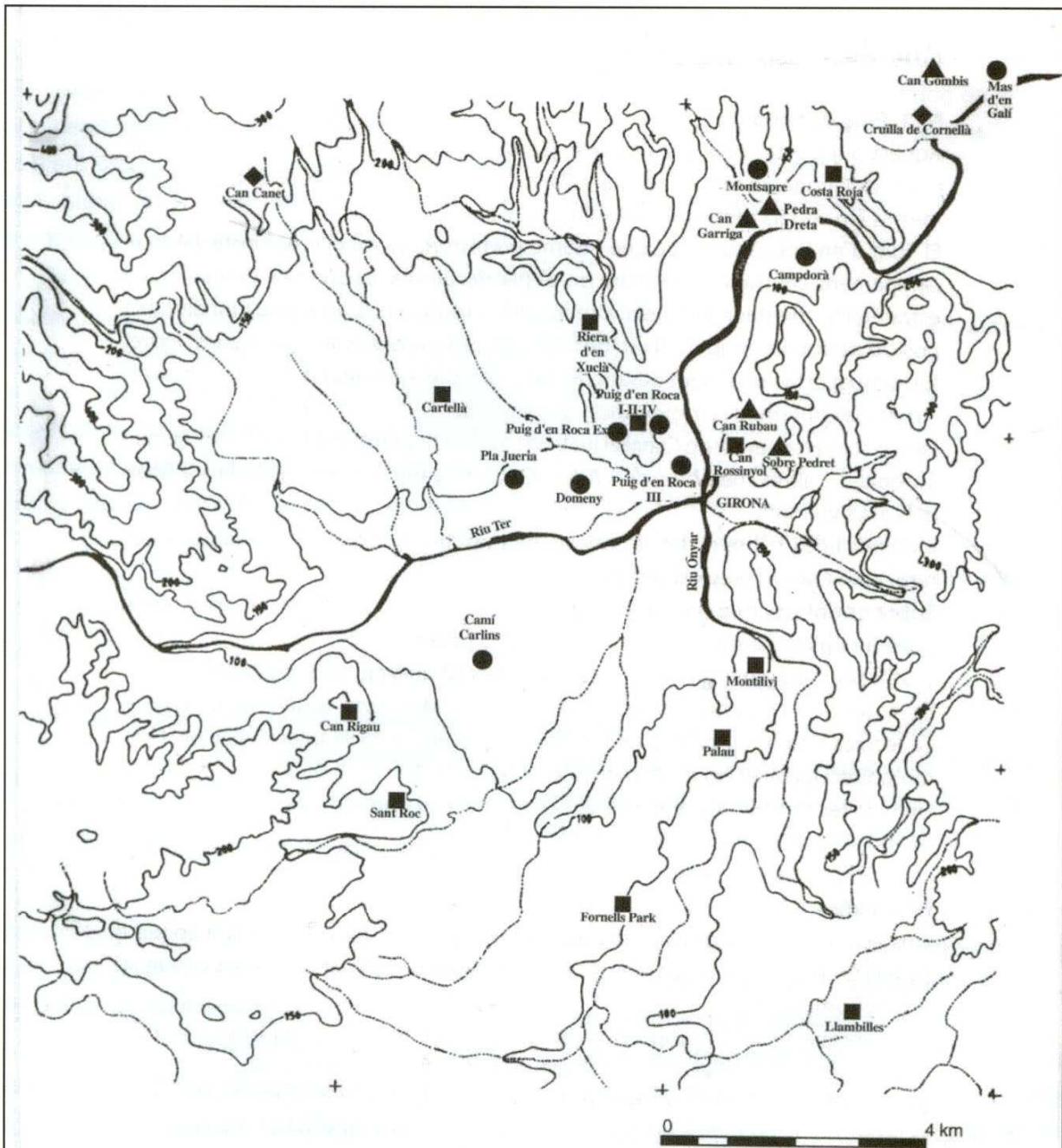
Es tracta d'una indústria principalment

sobre ascles i fragments, dels quals es dedueix un procés tècnic de desbast senzill, amb escassa presència de tipus laminars i tècnica Levallois, la major part dels útils són obtinguts amb minses extraccions. Així mateix s'observa abundant quantitat d'instruments petits, que es podrien incloure en el grup d'utilització domèstica; el morfotipus més emprat és la rascadora. La indústria sobre còdol és també força significativa.

El conjunt suggereix dos moments d'ocupació, un d'antic, amb nuclis polièdrics, ascles gruixudes i choppers, chopping-tools; i un de més recent, amb material molt escassos, on hi ha nuclis Levallois, eines molt ben confeccionades i primes i un bifaç. Cal assenyalar que hi ha representada tota la cadena operativa, per la qual cosa podem afirmar que les eines foren elaborades aquí mateix, amb matèria primera d'origen local, amb predomini del quars i una proporció poc elevada de quarsita, pòfir i granit; seleccionada del riu i les rieres i tanmateix de les terrasses fluvials, on l'home disposava de codolars i conglomerats per obtenir els recursos litològics necessaris per a la fabricació dels seus útils

La indústria deixada pels preneandertals, va ser coberta al poc temps de l'abandonament per argiles arrossegades per les pluges i les riuades, les peces es van mantenir agrupades al mateix lloc on van ser dipositades, així doncs la sedimentació es va produir amb rapidesa, ja que el desgast en els artefactes de pedra per l'erosió a l'aire lliure es mínim i presenten escassíssima concreció calcària per el contacte continuat amb l'aigua i els canvis climàtics

Les perforacions, algunes de fins a 15 metres efectuades al subsòl, per fer els fonaments dels edificis a Salt, ens han permès

Situació dels jaciments del Paleolític inferior i mitjà al Gironès

■ Paleolític inferior arcaic
● Paleolític inferior axel·là

▲ Paleolític inferior premosterià
◆ Paleolític mitjà

estudiar els materials dipositats pel riu al pla; de la qual cosa es dedueix un predomini de còdols de porfírita i granit, alguns de quarsita i escassetat de quarsos; curiosament aquests últims foren els més apreciats per la talla lítica, com passa igualment a tots els jaciments de la vall mitjana del riu Ter.

L'exposició

Acabada la recerca i la classificació dels material es va promoure una exposició de prehistòria al Museu de l'Aigua de Salt, que permetés donar a conèixer a la població del municipi, qui eren i com vivien els primers humans que van habitar en aquest indret. La mostra va restar oberta al públic des de el 5 de març, al 5 d'abril de 2.005 .

La difusió de la descoberta des de un primer moment fou l'objectiu principal, per tal que tot això no passés només en el nostre saber, sinó que s'incorporés a l'intel·lectual col·lectiu de la societat. Pels lectors que no em coneguin cal dir que aquest projecte s'ha portat a terme amb un considerable esforç personal i una enorme il·lusió, amb perseverança i molts suports notables, però també amb incomprendiments freqüents que només han pogut alentir momentàniament la marxa imparable del coneixement. Podem dir que des de fa anys treballem pràcticament des de l'anonimat per recuperar la nostra identitat més remota i donar-ne divulgació, és una feina incompresa, però la salvaguarda del patrimoni ho mereix, i res ens intimidarà. Josep Barberà i Farràs (Barcelona 1.925-2.003) va escriure que "els aficionats i les associacions som en via d'extinció, que no és el mateix que estar en perill d'extinció, perquè quan una espècie deixa de tenir una funció li toca desaparèixer o mutar-s".

L'exposició amb el títol "L' Aigua i els primers humans al Pla de Salt" va tenir lloc a la sala d'exposicions temporals del museu. El missatge explicatiu es va transmetre a partir de tres recursos bàsics: els plafons informatius, les vitrines on hi havia col·locats els instruments lítics i un vídeo de la prehistòria a Catalunya.

Cadascun dels plafons exposats consistia en donar explicació d' un tema concret, acompanyat d'una il·lustració que complementava aquesta narració, organitzats en sis àmbits, amb volguda vocació divulgativa i pedagògica, foren exhibits de la forma següent:

- 1 . L ' Aigua
- 2 . Els primers pobladors
- 3 . Homes i dones (H. heidelbergensis)
- 4 . Indústria lítica
- 5 . Jaciments del Paleolític al Gironès
- 6 . Evolució tecnològica i cultural

A les vitrines es mostraven els objectes de pedra originals, descoberts al Pla de Salt, una part de la indústria recuperada; hi havia un centenar de peces exhibides .

Hi va haver un apartat per fer referència a la tasca investigadora i divulgativa que des de l'any 1.972 porta a terme l' Associació Arqueològica de Girona, amb la mostra de les publicacions (Quaderns, Butlletins, Monografies, Catàlegs d'exposicions). Alternativament i successivament es va portar a terme visites guiades i tallers de prehistòria, aquesta última activitat adreçada als alumnes dels col·legis del poble.

Alhora l'Ajuntament va patrocinar l' edició

III. Activitats i Estudis

d' un llibre, amb el mateix nom que l'exposició, en el qual s' expliquen totes les circumstàncies de les troballes i un estudi de les mateixes, fen també referència als assentaments del paleolític al Gironès.

L'exposició pretenia desvetllar el passat més llunyà i despertar l'interès social, ambdós objectius foren plenament assolits; tres institucions van fer possible el fet, l'Ajuntament i el Museu de Salt i l' A. A. de G., a més a més de l' aportació decisiva Jaume Torramadé, Josep Viñas, Xavier Alberch, Andreu Bover, Josep Canal, Narcís Soler, Joan Abad, Albert Aulines, Laura Albertí, Jordi Masbernat i Ramon Galindo.

Actualment les peces lítiques del Camí dels Carlins es conserven al Centre d'I. A. de Girona; tal vegada, però, amb el pas dels anys, es pot donar el cas, no gens estrany, que les restes estiguin perdudes en alguna caixa

d'algun armari, d'alguna institució i sense etiquetar, com sol passar. Si fos així, el cert és que aquelles restes ja no tindrien cap interès, perquè el seu origen seria desconegut; perquè això no arribi a passar demanem el retorn a Salt de tota la indústria recuperada aquí, per la seva exposició permanent al Museu de l'Aigua, on lògicament ha de romandre. Ja que ningú ens havia donat l'oportunitat de conèixer el nostre ahir més remot, us animem a compartir -lo amb nosaltres i a reclamar allò que ens pertany, les nostres arrels .

Cloenda

En la nit dels temps l'home ja habitava les nostres contrades, tal i com nosaltres ho fem avui. Ocults en l'oblit, milers d' anys, les nostres veritables arrels han romàs en el record de la terra. Podem dir que el Pla de Salt ha estat

travessat i alhora ocupat des de el passat més remot, i no només per la seva situació geogràfica, sinó pels recursos naturals que el lloc oferia a animals i humans.

Els éssers humans amb una economia de caçadors recol·lectors són molt adaptables al medi, aquesta flexibilitat ecològica els va permetre de subsistir en condicions molt difícils. Com la recol·lecció és marcadament estacional en el nostre continent (Europa), la caça fou l'activitat principal del proveïment familiar; cal admetre que les proteïnes i els greixos animals han estat un recurs necessari per a la supervivència humana, aquesta dieta era complementada amb calories d'origen vegetal, com ara llavors, arrels i tubercles. L'economia no productiva estava a mercè de les disponibilitats del medi i s'havia d'adaptar al que hi havia, per tan l'elecció del lloc d'assentament era del tot importantíssim, cercant les àrees més favorables.

Eren nòmades, però tenien territoris propis; es movien d'una banda a l'altra segons l'estació de l'any; i capacitat per fer mapes mentals detallats de la regió, tanmateix per interpretar les petjades dels animals. La seva estructura social era prou complexa com per poder transmetre tots aquests tipus de coneixements. Ara sabem que fa 300.000 anys, en el Paleolític inferior final, un grup d'homínids itinerants, coneguts amb el nom d'*Homo heidelbergensis*, van establir temporalment el seu campament al Pla de Salt, en el lloc anomenat Camí dels Carlins, a tocar l'antic curs de la riera Maçana. Aquesta paleoocupació central es el reflex d'una organització de l'àmbit adjacent, on hi havia situats punta d'aigua, afloraments de matèria primera, llocs propicis per a la casera i per la obtenció de recursos vegetals. El riu Ter, portador de gran riquesa ecològica, garantí aquí la supervivència de les comunitats

vegetals i animals i va atreure la presència humana. Hi havia abundància i diversitat de grans herbívors, preses potencials per a qualsevol depredador; aleshores, en l'indret, eren molt freqüents les àrees humides i les llacunes, cosa que facilitava la caça, al dirigir els animals a les terres inundables, on quedarien atrapats en el fang i es convertirien en preses fàcils.

Ara, degut al registre lític recuperat, podem reconstruir els atributs culturals dels primers saltencs, a partir de la seva caracterització tecnològica; val a dir que aquestes són les proves fefaents del primer treball antròpic en aquest enclau. Aquest jaciment prehistòric es el resultat de molts esdeveniments que van ocórrer aquí al llarg d'una part concreta de la immensitat del passat; pot semblar un canvi petit en la història del municipi, però no insignificant, sinó, per contra, molt significatiu. Amb l'exposició al Museu de l'Aigua titulada "L'Aigua i els primers humans al Pla de Salt", hem intentat amb força fortuna, aconseguir una sensibilització social i pública envers el patrimoni considerat com a bé de tota la col·lectivitat, que cal valorar i respectar. Per això promoguérem el seu estudi i difusió social, a més a més amb la possibilitat de vetllar per la seva conservació al mateix museu, amb una exposició permanent al públic.

